

ALLAH-ÂLEM-İNSAN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA NÜBÜVVET MESELESİ

Mustafa YÜCE*

Özet

İslâm dünyası yapılan fetihler sonucu yabancı kültürlerle karşılaşınca, nübüvvet meselesi ciddi anlamda tartışılmaya başlanmış; tarihi süreçte İslâm'ın ruhuna aykırı fikirler ortaya çıkmıştır. Din karşıtı düşünceler her dönemde varola gelmiştir. Bu akımlar direkt yaratıcıyı hedef alamadıklarından dolayı nübüvvet üzerinden bu saldırılarını yürütmüşlerdir. Bu makalede İslâm'ın temel konularından biri olan nübüvvet konusu Allah'ın isim ve sıfatlarının evrene yansıması bağlamında değerlendirilmiştir. Bundan dolayı konu, Allah-âlem ve insan ilişkisini ifade eden bazı isim ve sıfatların tahlili yöntemiyle incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Allah, Âlem, İnsan, Nübüvvet.

***

Matter of Prophethood in the Context of God- Universe-Human Relationship

Abstract

When Islamic world faced with foreign cultures as a result of the conquests, matter of prophethood seriously began to be discussed and some ideas inconsistent with the spirit of Islam came up. Anti-religious ideas have become available in every period. Since such movements

---

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı.

couldn't directly target the creator, they conducted these attacks through the prophethood. In this article, matter of the prophethood, which is one of the basic subjects of Islam, was evaluated in terms of the reflection of God's names and attributes to the universe. Therefore, the subject was tried to be examined through the method of the analysis of the names and attributes expressing the relationship between God-universe and human.

Key Words: God, The Universe, Human, Prophethood.

Giriş

Kur'ân-ı Kerim'in ele aldığı ana konuları üç ana başlıkta incelemek mümkündür. Bunlar; ulûhiyyet, nübüvvet ve âhiret'tir. Nübüvvet konusu İslâm kelâmının ana konularından biri olup iman esaslarının ikincisidir. Nübüvvet, dindarlık vasfını kazandırması bakımından ulûhiyyet ilkesinden daha etkilidir. Bir kimse için evreni yaratan ve yöneten bir varlığın bulunduğunu kabul etmek, onu reddetmekten daha kolaydır. Evrenin bir yaratıcı ve düzenleyicisinin olduğunu kabul etmek, zihnin fonksiyonunu aşmayan felsefi bir kanaatten ibarettir. İman ise, sözü edilen yaratıcının insana yönelik bir mesajının bulunduğunu kabul etmekle başlar.¹

İslâm dini, önem ve değerini nübüvvet müessesine dayanmasından alır. Peygamber göndermek Allah'ın insanlığa en büyük nimetlerindendir. Allah bütün kullarıyla konuşmadığından, onların arasından seçtiği peygamberleri vasıtasıyla insanlara hitap etmiştir. O'nun kelâmını insanlara bildirecek, Allah ile insanlar arasında elçilik yapacak bir peygamber gereklidir.²

---

¹ Bekir Topaloğlu, "Ebu Mansûr el-Mâtürîdî'nin Kelâmî Görüşleri", *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik-Tarihi Arka planı, Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Mâtürîdîlik Mezhebi*, (haz.: Sönmez Kutlu), Kitabiyat Yay., Ankara 2003, s. 188.

² Abdulgaffar Aslan, *İslam'da Peygamberlik ve Yalancı Peygamberlik Olgusu*, Araştırma Yay., Ankara 2009, s. 31.

Hız. Peygamberin vefatından sonraki kelâmî tartışmalar daha çok Allah'ın sıfatları, kader ve müteşâbih âyetler bağlamında gerçekleşmiştir. Bu fikri ayrılıkların daha sonraki dönemlerde nübüvvet konusunda da ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tartışmalarda, Allah'ın isim ve sıfatları konusundaki tartışmaların etkisi büyüktür.³

İslam'ın hızla yayılması neticesinde hicri II. asırdan itibaren hem Hz. Peygamberin nübüvvetini, hem de peygamberliğin gerekliliğini inkâr ederek⁴ bir takım fikri eleştirilerde bulunan ve müstakil kitaplar yazan fırkalar (Berâhime⁵ ve Sümeniyye⁶) ortaya çıkmaya başlamıştır. Nübüvvete dair Ebû Bekir er-Râzî ile Ebû Hâtîm er-Râzî arasında geçen tartışma bunun dikkat çeken örneklerinden biridir. Nübüvvetin gerekli olmadığını söyleyen Ebû Bekir er-Râzî'ye göre; Allah'ın bazı kimseleri peygamber olarak seçip bütün insanlardan üstün tuttuğunu, peygamberleri önder yapıp insanları onlara muhtaç kıldığını bilemeyiz. Peygamberler yüzünden insanların birbirine düşmesi, düşmanlık duygularının gelişip savaşların artması ve bu sebeple insanlığın helâk olması ilâhî

³ Cağfer Karadaş, *Ana Hatlarıyla Kelâm Tarihi*, Ensar Yay., İstanbul 2013, ss. 39-50.

⁴ Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd*, (thk.: Fethullah Huleyf) Beyrut 1970, ss. 176-210; Nesefî, *Tebziratü'l-edille*, (tahk.: C. Selame) Dimeşk 1990, c. I, ss. 446-447; Sabuni, *Mâtürîdiyye Akaidi*, (trc.: Bekir Topaloğlu) Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1979, s. 109; Mustafa Sabri, *Mevkifu'l-Akl*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul 1950, I/114; Hüseyin Atay, *İslam İnanç Esasları*, A.Ü.İ.F.Yay., Ankara 1961, s.182.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Günay Tümer, "Brahmanizm", *DİA*, İstanbul 1992, c. VI, s. 333; İ. Kutluer, *Berâhime'den İbn Sînâ'ya Nübüvvetin İnkâr ve İspatı*, İz Yay., İstanbul 1998, s. 70; Muhammed b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Kelâma Giriş-el-Muhassal*, (çev.: Hüseyin Atay), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s. 236; Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yay., İstanbul 1998, ss. 140-141.

⁶ Sümeniyye, Hint bölgesinde "Sümenât" denilen bir beldeye nisbetle anılan belli din veya fikir mensuplarının adıdır. Bazı kelamcılar "sümen" in put ismi olduğunu ve Sümenîlerin bu puta tapan putperest felsefeciler olduğunu söyler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bağdâdî, *el-fark Beynel-fırak (Mezhepler Arasındaki Farklar)*, (çev.: Ethem Ruhi Fıçlalı), İstanbul 1979, s. 246.

hikmetle bağdaşmaz. Ona göre Hakîm ve Rahîm Allah'ın hikmeti ve merhametine yaraşan, dünya ve ahirette yararlı ve zararlı olan şeylerin bilgisini bütün kullarına ilham etmek ve insanları birbirinden üstün tutmamaktır. Böylece insanlığı felakete sürükleyen görüş ayrılıkları ve çekişmeler ortadan kalkmış olur.⁷

Ebû Bekir er-Râzî'nin bu fikirlerine karşın Ebû Hâtim er-Râzî ise peygamberin gerekli olduğunu ispat ve izah etmeye çalışır.⁸ Ona göre bütün dünyada insanların birbirlerine muhtaç oldukları, hiç bir kimsenin kendi kendine yeterli olamadığı görülmektedir. Her birey dünya ve ahireti için neyin yararlı, neyin zararlı olduğunu ilham ile değil; âlimlerden ve inanıp bağlandığı kimselerden öğrenmektedir. Allah'ın kulları arasından bazılarını seçip peygamber olarak göndermesi, insanın bilme gücünü aşan konuları vahiy yoluyla peygamberlere öğretmesi, bu şekilde insanları irşât etmesi ve toplumu yönetmesi mümkündür.⁹

Buna karşı kelâmcılar nübüvvet konusunu, imkânı ve gerekliliği açısından ele almışlardır. Kelâmda nübüvvetin gerekliliği, ilâhî ve beşerî olmak üzere iki açıdan incelenmiştir.

Böyle bir çalışma yapmadaki gaye, özellikle son asırlarda dinin aslına yönelik tenkit ve itirazların nübüvvet üzerinden yapılmış olmasıdır.¹⁰ Din karşıtı düşünceler ve hareketler yoğunluk açısından belli dönemlerde artıp eksilmekle birlikte insanlık tarihi boyunca hep var olmuştur. İslâmî literatürde ilhâd kavramıyla nitelenen bu hareketler, toplumların düşünce yapıları ve rûhî hayatlarına göre

⁷ Ebû Bekir er-Râzî, "Ebû Bekir er-Râzî ile Ebû Hatim er-Râzî Arasında geçen tartışma", *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, (haz.: Mahmut Kaya), Klasik, İstanbul 2003, s. 84.

⁸ Ebû Bekir er-Râzî, s. 83.

⁹ Ebû Bekir er-Râzî, ss. 85-88'den özetleyerek.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ramazan Altıntaş, *İslamda Peygamber İnanç*, 15-17 Eylül 2006 Kelam Anabilim Dalları Sempozyumu Notları, s. 276, İstanbul 2009.

farklı şekillerde tezâhür etmiştir.¹¹ İslâm dünyasında, Batı'dan farklı olarak, Yaratıcı'yı hedef alan ilhâd hareketleri kendine yer bulmakta güçlük çekmiş ve eleştirilerini nübüvvet üzerine yöneltmiştir. Bu nedenle kültür tarihimizde nübüvvet dair küçümsenemeyecek sayıda eser te'lif edilmiştir.¹²

Allah, varlığı zorunlu olan ve bütün hamd ve övgülere layık bulunan en yüce varlığın adıdır. Bu tanımdaki 'varlığı zorunlu olan' kaydı, Allah'ın yokluğunun düşünülemeyeceğini, var olmak için başka bir varlığın desteğine muhtaç olmadığını, dolayısıyla onun evrenin yaratıcısı ve yöneticisi olduğunu ifade etmektedir. 'Bütün hamd ve övgülere layık olan' kaydı ise, kemal ve aşkınlık ifade eden isim ve sıfatlara ait olduğunu anlatmaktadır.¹³ Başta İslâm olmak üzere bütün ilâhî dinler, canlı cansız her şeyi yaratan, evrende geçerli tabîî kuralları koyan, gerçekleşen şeyleri bilen, güç yetiren, irâde ve takdîr buyuran, yaratan, an be an etkin ve olaylara müdahil olan bir Allah inancını getirmişlerdir. Bu inanca göre Allah'ın hem evrenle hem de evrendeki insanla ilişkili olması, isim ve sıfatlarıyla âleme taalluk ve tecelli etmesi söz konusudur. Çünkü Allah'ın subutî isim ve sıfatları, evrende gerçek anlamda etkin ve fonksiyonel olan ve aktif biçimde âleme yansıyan hakiki isim ve sıfatlardır. Buna göre Allah'ın güzel isimleri arasında yer alan pek çok isim ile bunların masterlarını oluşturan sıfatlar dikkatlice incelenecek olursa bizi doğrudan veya dolaylı olarak peygamberlik kurumunun varlığına ulaştıracaktır. Çünkü peygamberlik, bu isim ve sıfatların kâinata ve insanlığa yansımından ibarettir. Kelâmcılar Allah'ın varlığını Vâcibu'l-Vücûd

¹¹ Bkz. Râzî, *el-Muhassal*, Kelâm'a Giriş, s. 236.

¹² Abdurrahman Bedevî, *Min Târihi'l-ilhâd fi'l-İslâm*, Kahire 1993, ss. 7-8; Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2007, s. 37.

¹³ Muhammed Ali b. Ali et-Tehânevî, *Keşşâfu Istilâhâti'l-Fünûn*, Kahraman Yay., İst. 1994, c. I, s. 103; Bekir Topaloğlu, "Allah", *DİA*, İst., 1989, c. II, s. 471.

(varlığı kendinden), peygamberliği ise mümkinü'l-vücûd olarak kabul etmişlerdir.¹⁴

Nübüvvetin gerekliliği bağlamında aklın konumu

Peygamberlik müessesesini kabul edenler olmakla birlikte gerekli olmadığını söyleyip reddedenler de olmuştur. Allah'ı inkâr eden bir kimsenin nübüvveti kabul etmesi zaten mümkün değildir. Ancak Allah'ın varlığını kabul ettikleri halde, O'nun emir ve yasaklarının olabileceğini kabul etmeyenler ile teklifi kabul edip insan aklının yeterli olacağını ve dolayısıyla peygamberliğe gerek olmadığını savunanlar da nübüvveti reddetmişlerdir.¹⁵ Allah hiçbir şeyi gayesiz hedefsiz yaratmamıştır. Kur'ân, özellikle insanın boşuna ve eğlence olsun diye yaratılmadığını sıklıkla vurgulamaktadır.¹⁶ Allah, bilgi elde edebilmesi için insana irade ve idrak vermiş, iradesiyle ortaya koyduğu fiillerinden onu sorumlu tutmuştur. Bunun yanında Allah'ın insanlara teklifte bulunması da mümkündür. Bu ise ancak risaletle gerçekleşebilir. Allah tekliflerini elçileri aracılığı ile kullarına ulaştırır. Bu durumda, Allah'ın varlığına ve insanlara teklifte bulunabileceğine inanan kimse, Allah'ın peygamber göndermesini de kabul etmiş olur. Çünkü Allah'ın emir ve nehiyelerini insanlara ulaştırabilecek olanlar peygamberlerdir. Bu anlamda Allah ile insanın ilişkisi peygamberler aracılığı ile gerçekleşmektedir.¹⁷

Peygamber gönderme aklen imkân dâhilindedir. İnsanın düşünme, bilme, davranışlarını belirleme, denetleme melekesine veya yargıda bulunması ya da iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, hakkı bâtıldan ayırmasıyla ilgili yetisine veya dirâyetine akıl denir. Kur'ân

¹⁴ Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akâidi*, s. 109; Ahmet Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Birleşik Dağıtım, Ankara 1999, s. 9.

¹⁵ Mâtürîdî, *Kitâbü't-teohîd*, s. 176; Nesefî, *Tabsiratu'l-Edille*, c. I, s. 443.

¹⁶ Bkz. Âl-i İmran 3/191; Sâd 38/27; Enbiyâ 21/16-17; Mü'minûn 23/115; Kiyâme 73/36.

¹⁷ Ahmet Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, ss. 9-14.

insan aklına çok önem vererek onu övdüğü beşerî eylemlerin ilk sırasına koyar. Olumlu ve gerekli bir davranış olan akletme, eğer doğru bilginin sadece akıl yoluyla bilinebileceğini savunursa olumsuz ve yerine göre zararlı bir davranış haline gelir. Bu nedenle akletme ve akılcılık birbirinden farklı yönleri içlerinde barındırır. İslam dini, akletmeye mutlak surette olumlu bakarken insan aklının vahyin ışığında kullanılmaması olan izafî akılcılığa ise olumsuz bakmaktadır.¹⁸

Akıl, sadece insanın düşünme yeteneği olarak kalmayıp daha geniş bir kullanım alanına sahiptir. Akıl, düşünmenin sistematik, metodik ve eleştirel kullanımı, yani bilimsel düşünce anlamına da gelmektedir. Bu anlamda akıl, güçlü bir kültürel ve tarihsel güç anlamında kullanılmaktadır.¹⁹ Bu açıdan İslâm akla ve bilgiye oldukça önem verir. Kur'ân'da birçok ayet "Düşünmüyor musunuz? Akıl erdirmiyor musunuz?" tarzda soru sormakta, iki yüz yerde düşünme ve tefekkür emredilmekte, on iki yerde dolaşarak ibret alma ve altı yüz yetmiş yerde ilme teşvikte bulunmaktadır. Kur'ân, akletmeyi kalbin bir fonksiyonu olarak görür. Bundan dolayı aydınlanma düşüncesindeki 'pozitivist rasyonel aklın' karşılığı değildir.²⁰

Akıl bu kadar değerli olmasına rağmen, her şeyin akılla kavranması mümkün değildir. İnsanın yaşadığı psikolojik ve sosyolojik olaylar onun her zaman sağlıklı düşünmesini, akl-ı selîm ile hareket etmesini engelleyebilir. İşte bu gibi durumlarda, insanlara

¹⁸ İlyas Çelebi, *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kâdı Abdulcebâr*, Rağbet Yay., İstanbul 2002, s. 35.

¹⁹ Ş. Ali Düzgün, *Allah Tabiat ve Tarih*, Lotus Yay., Ankara 2005, s. 39.

²⁰ Ramazan Altıntaş, "Nâss Karşısında Aklın Değersel Durumu", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, sayı: 1, Ocak 2003, s. 12.

gerçeği gösterecek bir rehber ve peygambere ihtiyaç duyulacaktır.²¹ Peygamber, getireceği vahiy ile aklın dolayısıyla da insanın yanılmasını ve hata etmesini engelleyerek insana yardımcı olacaktır. Bu ise Allah'ın insanlığa bir rahmetidir. Peygamberliğin imkânı konusunda önemli ve doyurucu bilgiler veren İmam Mâtürîdî şöyle demektedir. "Eğer akılda yeterlilik bulunsaydı bile, insanın yine bu alandaki yeteneklerinin mahdut olması söz konusu olurdu. Bundan başka onun, üstün özellikler ve zihin açıklığı verdiği fikir adamlarıyla çeşitli istişarelerde bulunmak suretiyle yardım alması gerekirdi. Evet, akıl bütün gayretini sarf edeceği sürekli bir çalışma endişesi taşır. Bu durumda peygamber göndermede kulların işlerini kolaylaştırıp hafifletme hikmeti vardır. Bu, Allah'ın insana verdiği büyük nimetler statüsünde yer almaktadır. Böylesi bir nimet karşısında nankörlükte bulunmak, kişinin ahmaklığını ve bela zannedecek kadar nimetlerden habersiz oluşunu gösterir. Bir de hayatı düzenleyen akılların birçok meşgalelerinin olması yanında onları örten nefsanî arzular da vardır. Bu realite karşısında peygamber gönderilmesi, insanlara yönelik bir yardım ve yol gösterme manası taşır, bu da akılların yaratılıştan temayül göstereceği bir husustur. Ayrıca peygamber göndermede hatırlatma, insanları uyarma ve yanlış yola dikkat çekme faydaları vardır. Bu durum kişileri istidlale özendirir, akıllarını kullanıp tefekkürde bulunmalarını sağlar."²²

Aklın bazı şeylerin iyi veya kötü olduğunu kavrayabilmekle beraber bazı işler vardır ki, onları anlamakta şüpheye düşer. Aklın iyi gördüğü şey aslında iyidir; çirkin gördüğü şey de aslında çirkindir. Böylece akıl, bir kısım işlerin iyi ya da kötü olduğuna hükmedebilir. Ancak Allah'ın hükmünün aklın kavradığı iyilik veya çirkinliğe göre olması gerekmez, böyle bir şart da aranmaz. Allah'ın hükmü ancak

²¹ Yusuf Şevki Yavuz, "Nübüvvet", *DİA*, İstanbul 2007, c. XXXIII, s. 284;

Muammer Esen, *Kur'an'da Peygamberlik*, Araştırma Yay., Ankara 2012, s. 36.

²² Mâtürîdî, *Kitabu't-tevhîd*, ss. 184-185.

peygamberleri vasıtasıyla anlaşılabilir. Mâtürîdîler, iyilik ve çirkinliğin akılla kavranılabileceğini söylemekle Mu'tezile ile birleşirken; Allah'ın hükmünün ancak peygamberleri ve kitapları vasıtasıyla bilinebileceğini kabul etmekle onlardan ayrılır ve Eş'arîlere muvafakat ederler.²³

Dolayısıyla aklın her insanda aynı seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir. İnsan, her yaşta iyiyi ve kötüyü aynı derecede ayırabilen bir akla da sahip değildir. Tecrübe sahibi bir akılla tecrübesiz bir akıl arasında da fark vardır. Âlimin akıyla cahilin akılı aynı değildir. “Şüphesiz Allah; onlara âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten kendilerinden bir peygamber göndermekle inananlara iyilik yapmıştır.”²⁴ İnsana verilen bütün bilgi yolları ve vasıtaları belli ve sınırlıdır. Böyle sınırlı imkânlarla elde edilebilecek bilginin mahdut olduğu/olacağı da açıktır. Bu ölçüdeki bilgi ve mâ'rifetle, değil yaratılış gâyesini, dünyada bulunuşunun hikmetini ve evrenle münasebetinin temel esprisini idrak etmek; yeryüzündeki genel ahengi ve ekosistemin ruhunu kavraması dahi mümkün değildir. İnsan akılı Allah'ın varlığını bulabilir. Fakat onun sıfatlarını keşfedemez. Allah'ın zâtı hakkında bize bilgi veren şey, onun sahip olduğu mükemmel isim ve sıfatlarıdır. O'nun sıfatlarında, ulûhiyetinde, rubûbiyetinde, fiillerinde ve kendisine yapılacak ibadette, vahdâniyet (teklik, birlik) sahibi olduğu ancak nübüvvetle bilinebilir. Ayrıca, Allah'ın mahlûkata benzemediği, (muhalefetün li'l-havâdis; tenzihî sıfatlar) hiç bir şekilde yaratılmışların taşıdıkları sıfat ve haller ile nitelenemeyeceği de, ancak peygamberlerin getirdiği mesajla elde edilebilecek bilgi türlerindedir. Kısacası insan, varlığını bildiği Allah'ı doğru düşünmek ve O'na uygun ibadet edebilmek için,

²³ Erjan Kalmahan, *İmam Mâtürîdî'de Peygamberlik*, (basılmamış doktora tezi), Ankara 2003, s. 8

²⁴ Âl-i İmran 3/164.

ulûhiyetle ilgili hak ve doğru bilgileri almaya da muhtaçtır. Bütün bunlar ancak peygamberler vasıtasıyla öğrenilebilir.

Allah'ın bazı isim ve sıfatları bağlamında nübüvvetin gerekliliği

Allah'ın yarattığı varlıklar içerisinde en değerlisi insandır. İnsan akıl, bilinç, idrak ve seçme imkânı gibi birtakım yetilere sahiptir. Fakat bütün bunlar sınırlı ve kendi gücü nisbetindedir. İnsanın gücünü aşan konularda ve yeterli olmadığı hususlarda yahut gücü dâhilinde olup da dış çevrenin olumsuz etkisiyle gerçeğe ulaşamadığı hususlarda elinden tutulması gerekmektedir. Dolayısıyla insanı en iyi bilen Allah, lutuf ve yardımının bir sonucu olarak peygamberler göndermiştir. O halde Allah-âlem-insan ilişkisi bağlamında peygamberlik müessesesine iki açıdan bakmak mümkündür:

Birincisi; müessirden esere, yaratıcıdan yaratılan insana doğru yönelen (tümdengelim, dedüktif) bakış açısıdır ki, ilâhî isim ve sıfatların genelde evrene özelde de insana yansımaları olarak ifade edilir. Mesela Allah'ın rahmet, irâde, kelâm, bî'set sıfatları ile rahmân, rahîm, mürîd, mütekellim ve bâ'is isimlerinin gerçek ve fonksiyonel anlamda evrene yansımaları bizi tabii olarak peygamberliğin varlığına götürecektir.

İkinci bakış açısı ise; eserden müessire, yaratılan insanın yol gösterici peygambere olan ihtiyacından, bu ihtiyacı en iyi bilen Allah'ın ilim, irade, adalet ve hikmetinden hareket eden (tümevarım, endüktif) bakış açısıdır.

Bu çalışmada daha çok dedüktif açıdan nübüvvet meselesi ele alınacaktır. Yeri geldiğinde endüktif olarak mesele değerlendirilecektir. Bu konuda her ne kadar bazı çalışmalar yapılmış olsa da bu makalede farklı olarak nübüvvetin imkânı ve gerekliliği

Allah'ın isim ve sıfatları bağlamında ele alınacaktır. Bu bağlamda Allah'ın peygamber göndermesi ile ilgili önemli isim ve sıfatların tahlili yapılacaktır.

1. Adâlet

Adl, “doğru olmak, doğru davranmak, adaletle hükmetmek, eşitlemek” vb. manalara gelen bir masdardır. Ayrıca “doğruluk, hakkaniyet ve adalet” anlamlarıyla isim olarak kullanıldığı gibi, çok âdil anlamında sıfat olarak da kullanılmıştır.²⁵ Adl, Allah'ın isimlerinden biri olarak kullanıldığında “mübalağa ifade eden bir sıfat olup çok âdil, asla zulmetmeyen, hakkaniyetle hükmeden, haktan başkasını söylemeyen ve yapmayan” anlamına gelir.²⁶

İnsanlık varolduğundan itibaren insanlar arasında dini ve dünyevi sebeplerden dolayı birtakım problemler olagelmıştır. İnsanlar bunlardan bazılarını kendi kendilerine çözebilmişlerse de, özellikle değer hükmü taşıyanları çözmeye hususunda peygamberlerin hakemliğine ihtiyaç duymuşlardır. Aralarındaki ihtilafları ancak Allah'ın göndermiş olduğu peygamberler vasıtasıyla giderebilmişlerdir.²⁷ Peygamberler, sadece dini kuralları değil, evrensel ahlakî ve insanî değerleri de insanlığa kazandırmışlardır. Onlar Allah'ın kelâmını sadece bildirmek, yaymak ve buyruklarını duyurmak ve açıklamakla değil, aynı zamanda bunların nasıl tatbik edildiğini ve başkalarına nasıl örnek olabileceklerini göstermek için de faaliyette bulunmuşlardır.²⁸ Onlar, ilâhî emirlerin uygulanması

²⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut tsz., 11/430; Râgıp el-İsfehânî, *el-Müfredât*, Dâru Kahraman, İstanbul 1981, “adl” md.

²⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 11/430; Bekir Topaloğlu, “Adl”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 387; Ayrıca bkz: Metin Yurdagür, *Âyet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri*, Marifet Yay., İstanbul 1996, ss. 131-133.

²⁷ İlyas Çelebi, *İslam'ın İnanç Esasları*, İstanbul 2010, İSAM Yay., s. 121.

²⁸ Nahl, 16/44, 64; Zuhruf, 43/63.

konusunda toplumu denetleme, onlara rehberlik etme ve insan hayatındaki yanlışlıkları belirtmekle de sorumludurlar.²⁹

Allah'ın Adl, Berr, Fettâh, Hâdî, Hakîm, Kerîm, Nûr, Rahmân, Rahîm, Rab, Raûf, Rezzâk, Reşîd ve Vehhâb isimleri, onun âhirette sorumlu tutacağı insanlara peygamber gönderip yol göstermesini gerekli kılar.

İnsan tabii olarak medenîdir; yaşamak için topluma muhtaçtır. İhtiyaçlarını gidermek, bazı şeyleri paylaşmak için insanlarla birlikte olma durumundadır. Karşılıklı muamelenin temeli ise adalettir. Toplumsal yaşantı için adalet çok önemli bir prensiptir. Umumi bir adalet ise külli bir akılla mümkün olabilir. Külli anlamdaki kanunlar ise ancak külli bir akılla mümkün olur. Bunlar ise Allah'ın koyduğu kanunlarla gerçekleşir. Bu kanunları tatbik edecek merci ise ancak peygamberlerdir.³⁰

Peygamberler, cemiyet halinde yaşamaya mecbur olan insanların, aralarındaki muamele ve münasebetleri tanzim eden ve onları hak ve adalet temelleri üzerine oturtan yetkin insanlar olarak insanlığa hizmet etmişlerdir. Kezâ, eşya ve olayların sınırlarını insanlara öğreterek onlara insan-kâinât-yaratıcı münasebetlerini açıklayan ilk muallimler de yine peygamberlerdir.³¹

Görüldüğü gibi Allah'ın adl ismi, âlem-insan ilişkisine dâhil olunca nübüvveti gerekli kılmaktadır. Zira Allah'ın koyduğu ve adaleti gerekli kılan kanunları, insanlar arasında tatbik edici durumunda olanlar peygamberlerdir.

²⁹ Tahsin Görgün, "Nübüvvet: İnsanlığa Rahmet", *İslam'a Giriş Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar*, DİB Yay., 2007, ss. 161-162.

³⁰ Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, İstanbul 1305, c. V, s. 20.

³¹ İbnü'n-Nefis, *er-Risâletü'l-Kâmilîyye fi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, (nşr.: Abdulmun'im M. Ömer-Ahmed A. Hureydî), Kahire 1987, s. 134.

2. Rahmet

Kur'ân-ı Kerim'de evreni yaratan ve idare eden en yüce varlığın özel adı olan Allah lafzından sonra en çok kullanılan ilahî isim "er-Rahmân"dır.³² "Rahmet", sözlük anlamı olarak incelik, acıma, şefkat etme, merhamet etme, affetme ve mağfiret manalarına gelir. Rahmet kökünden gelen "terahhüm ve terhîm", bir kimse için Allah'ın rahmetini dilemek demektir. Yine aynı kökten gelen "istirham", rahmet dileme, rahmet isteme manalarına gelir.³³ Rahmân isminin aslında sıfat olması itibariyle, çok rahmet sahibi, pek merhametli, çok merhametli, gayet merhametli veya sonsuz rahmet sahibi diye tefsir edilebilse de husûsiyetinden ve isim olmasından dolayı tercümesi mümkün olmaz. Çünkü özel isim tercüme edilemez. Özel isimlerin tercüme edilmesi onların değiştirilmesi demektir ve dilimizde böyle bir isim yoktur. Özetle Rahmân "pek merhametli" diye eksik bir şekilde tefsir edilebilse de tercüme olunamaz.³⁴ Bu ismi bu şekilde öğrenmek ve tercümesiyle değil tefsiriyle anlamaya çalışmak gerekir. Rahmet kelimesinin anlam çerçevesi çok geniştir. Geçtiği yere göre manalarından biri öne çıkabilir. Mesela, âyet-i kerîmede Hz. Muhammed (s.a.s.) hakkında "İman edenleriniz için bir rahmettir O!"³⁵ denilmektedir ki, O'na rahmet denilmesi mü'minlerin imanlarına bir vesile, bir sebep olduğu içindir. "Eğer insana tarafımızdan bir rahmet tattırır, sonra o nimeti geri alırsak o, son derece ümitsiz, son derece nankör olur"³⁶ âyetinde rahmet, rızık manasına gelmektedir. "İnsanlara uğradıkları bir dertten sonra bir rahmet (nimet ve âfiyet) tattırarak olursak, bir de bakarsın ki

³² Metin Yurdağür, *Âyet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri*, s. 68.

³³ İbn Manzûr, *Dâru Sadr*, Beyrut 1990, c. XII, s. 230.

³⁴ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1978, c. I, ss. 31-32.

³⁵ Tevbe, 9/61.

³⁶ Hûd, 11/9.

âyetlerimiz hakkında yine birtakım kötü düşüncelere sapmışlar!”³⁷ ayetinde rahmet, kıtlıktan sonra bir bolluk ve bir canlılığın meydana gelmesini ifade etmektedir. “Fakat Allah rahmetini, dilediğine seçip ihsan eder.”³⁸ ayetinde rahmet ifadesi nübüvvet manasına yorumlanmıştır.³⁹ Resûlullah’a (s.a.s.) hitaben söylenen “Seni, başka değil, âlemlere rahmet olarak gönderdik.” ayet-i kerîmesi de bu manayı destekler mahiyettedir.

Allah Teâlâ, nübüvveti⁴⁰ ve Hz. Muhammed’i (s.a.s.)⁴¹ rahmetle tavsif etmiştir. Bu rahmetin gereği olarak Allah Teâlâ peygamberler göndermiş ve onlara her şeyi bildirip, insanlara doğru yolu gösterme görevini yüklemiştir. Eğer peygamber gönderilmemiş olsa idi, o zaman insanlar hangi şeyler faydalı, hangi şeyler zararlıdır diye uzun süre düşünmek zorunda kalacaklar, bunun için çok zaman harcayacaklar, belki de diğer işlerini ihmal edeceklerdi. Diğer taraftan zararlı ve faydalı şeyleri ayırt etmek için tek tek deneme yoluna gidecekler, o zaman da ölümle yüz yüze geleceklerdi. Bu sebeple Allah, rahmetinin bir eseri olarak peygamberler göndermiştir.⁴²

3. İrâde

Sözlükte “istemek” anlamındaki r-v-d kökünden türeyen irade, “Allah’ın emirleri, hükümleri ve fiillerinde hür olduğunu bildiren sıfat” diye tanımlanır. Meşiet, kasd, ihtiyar, rızâ, mehabbet, gazab, saht ve rahmet kelimeleri irade sıfatıyla münasebeti bulunan kavramlardandır; bunların içinden meşiet genellikle irade ile eş

³⁷ Yûnus, 10/21.

³⁸ Bakara, 2/105.

³⁹ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, c. XII, ss. 231-230.

⁴⁰ Bakara, 2/105.

⁴¹ Enbiyâ, 21/107.

⁴² Mâtürîdî, *Kitâbü't-tevhîd*, ss. 202-210; Sâbûnî, *Mâtürîdiyye akâidi*, ss. 109-110; Teftazânî, *Kelâm ilmi ve İslam Akâidi*, (haz.: Süleyman Uludağ), Dergah Yay., Ekim 1999, ss. 293-295.

anlamli kullanilir.⁴³ İrade sıfatı Allah hakkında vâcib, iradenin zıddı olan zorunluluk, mecbûriyet ve cebr ise muhâldir. Allah-âlem ilişkisinde irade sıfatının diğeri sıfatlar arasında özel bir konumu vardır.⁴⁴

Allah, Kur'ân'da dilediğini kesinlikle yapan bir varlık olarak tanıtılır. O'nun bu niteliği irade ve meşîet kökünden türeyen fiillerle anlatılır.⁴⁵ Kelamcılarının tamamı Allah'ın dileyen (mürîd) ve dilediğini gerçekleştiren (فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ)⁴⁶ yüce bir varlık olduğunda ittifak etmişlerdir. İradenin zıddı olan "icâb bî'z-zât" (iradesizlik) Allah hakkında düşünülemez. Bir şeyin olması veya olmaması, olacaksa ne zaman, nerede ve nasıl olacağı kudret sıfatına göre eşittir. Bunlardan birini belirleyen, tahsis ve tercih eden irâde sıfatıdır. İrâde sıfatı yalnız aklen caiz ve mümkün olanlara taalluk eder, vâcib ve muhâle etmez. Çünkü vâcib ve muhâl zorunlu olarak var ve yoktur. İrâde sıfatının vâcible bağlantı kurması (taalluk), ilahi zât ve sıfatların irade edilen ve iradeye konu (murâd) varlık kabul edilmesi sonucuna götürür ki, Allah ve sıfatları böyle olmaktan münezzehtir. Muhâle de taalluk etmez. Çünkü muhâl, mutlak yoktur. Fiilen meydana gelmek bir yana, akıl, varlığını hiçbir şekilde düşünemez. Kaldı ki irâde, varlık alternatifleri ve mümkünler arasında belirleyici olan vucûdî bir sıfattır.⁴⁷

Aklın hükümleri bakımından nübüvvet mümkün olan bir husustur. Çünkü nübüvvet Allah'ın irade sıfatı ile ilgilidir. Allah'ın

⁴³ Yusuf Şevki Yavuz, "İrâde", *DİA*, İstanbul 2000, c. XXII, ss. 379-380.

⁴⁴ Şaban Ali Düzgün, *Nesefî ve İslam Filozoflarına Göre Allah-Âlem İlişkisi*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 198.

⁴⁵ Bkz. Bakara 2/90, 105, 142, 212-213; Âl-i İmrân 3/13, 26, 37, 40, 64; Nisâ 4/48-49, 116, 132-133.

⁴⁶ Burûc 85/16.

⁴⁷ A. Saim Kılavuz, *Ana Hatlarıyla İslam Akâidi ve Kelam'a Giriş*, Ensar Yay., İstanbul 2010, ss. 131-132.

iradesine bağlı bir hususta, “Bu Allah’a vacibtir” demek, tutarlı olmaz. Çünkü iradî olan vâcib olmaz, vâcib olan da iradî olamaz.⁴⁸

Allah mürîd ve mütekellimdir. Onun bu isim ve sıfatlarını nübüvvet vasıtasıyla tecelli ettirmesi, bu sayede de buyruklarını yaratıklarına iletmesi mümkündür. Ulûhiyyet açısından nübüvvetin imkânsızlığını ileri sürmek bu isim ve sıfatların bulunmadığı veya fonksiyonsuz olduğu, dolayısıyla Allah’ın ekmel ve yüce bir varlık olmadığı anlamı taşır.⁴⁹ Bu itibarla nübüvveti inkâr eden deistlerin ekmel bir Tanrı’yı kanıtlamaları imkânsız olup inandıkları tanrı insanları aydınlatmayan, onlara hidayet yolunu göstermeyen ve lutufta bulunmayan eksik bir tanrıdır.

Allah’ın Peygamber göndermesi O’nun irade sıfatı ile ilgili bir durumdur. İnsanı Allah yarattığına göre Allah’ın insanlara teklifte bulunması da mümkündür. Allah’ın teklifte bulunacağını kabul eden kimse, Allah’ın peygamber göndermesini de kabul etmiş olur.⁵⁰

Eş’ârî, Allah’ın peygamber göndermesinin ilâhi zâtına nisbetle mümkün olmasını, O’nun meşîet ve irâdesine, buna bağlı olarak da “lütuf prensibine” dayandırarak açıklamıştır.⁵¹ Zira ona göre Allah Teâlâ fâil-i muhtardır. Hiçbir şeyi yerine getirmek zorunda değildir.

Nübüvvet ilâhî irade açısından da gereklidir, zira rahmeti ve ilmiyle her şeyi kuşatan, yaratıklarına sonsuz lutf ve ihsanda bulunan Allah’ın insanları ilâhî irşâd ve yol göstericiliğinden

⁴⁸ Ahmet Akbulut, *Nübüvvet meselesi*, ss. 9-10.

⁴⁹ Harpûtî, *Tenkîhu’l-Kelâm fi Akâid-i Ehli’l-İslam*, Dersaadet y.y. 1330 h., ss. 268-270; İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdu’l-meâd fi hedyi hayri’l-ibâd*, Müessesetü’r-Risale, 27. bs., Beyrut 1994, c. I, ss. 79-80.

⁵⁰ Erjan Kalmahan, *İmâm Mâtürîdî’de Peygamberlik*, (basılmamış doktora tezi), Ankara 2003, ss. 10-11.

⁵¹ İbn Fûrek, *Mücerredü makalati’ş-Şeyh Ebi’l-Hasan el-Eş’ari*, ss. 174-175 (Mustafa Akçay, “Bir Kelam Problemi Olarak Nübüvvetin İmkânı” den naklen, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. IV, 2001, s. 223.)

mahrum bırakması halinde, insanların inanç ve davranış alanlarında doğruya isabet etmesi imkânsızlaşır. Allah peygamberler gönderip doğru yolu göstermeseydi insanlar doğru yolu bulamazdı.⁵² Aksi halde insanlar akıl ve duyu verileriyle başbaşa bırakılıp yalnızlığa terkedilmiş olur ki bu, ilâhî adalet ve lutufla bağdaşmaz. Kelâmcıların çoğunluğu bu görüştedir. Ancak Mu'tezile ile bir kısım Şîâ âlimleri bu gerekliliği zorunluluk (vücub alellah) şeklinde yorumlarken Mâtürîdiyye ve Selefiyye âlimleri bunu hikmet ve lutfunun bir gereği veya sonucu diye açıklamıştır.⁵³ Nübüvvet ilâhî açıdan aklen gerekli değildir, Allah dilerse peygamber gönderir, dilerse göndermez. Zira Allah'a bir gereklilik veya zorunluluk isnad edilemez, birşeyi yapmaya mecbur olmak ulûhiyyetle bağdaşmaz. Eş'ariyye âlimleri bu görüştedir.⁵⁴

4. Kelâm

Sözlükte “maddi ve manevi açıdan etkilemek, yaralamak” anlamındaki *kelm* kökünden masdar ismi olan **kelam**, “konuşma, söz söyleme, sözlü etkiyi algılama” manasına gelir. Dini bir terim olarak da “Allah’ın konuşma yetkisine sahip bir varlık olduğunu bildiren sıfatı” diye tanımlanabilir.⁵⁵ Kur’ân Allah’ın evreni yarattığı andan itibaren insanlara peygamberler vasıtasıyla doğru yolu gösteren

⁵² A'râf 7/43.

⁵³ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muhtasâr*, Dârü'l-hilal 1971, c. I, ss. 235-236; Beyâzîzâde, *İşâretü'l-merâm*, (nşr.: Yusuf Abdurrezzak), Kahire 1949, ss. 311-312; Abduh, Muhammed, *Risâletü't-tevhîd*, Beyrut 1985, *Risâletü't-tevhîd*, ss. 94-95.

⁵⁴ İbn Fûrek, Ebû Bekr, *Mücerredü'l-makâlâlâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'ârî*, Beyrut 1987, ss. 175-176; Âmidî, Seyfeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Ebkâru'l-efkâr*, (nşr.: Ahmed Muhammed el-Mehdi) Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Kahire 2002, c. IV, s. 29.

⁵⁵ Râgıb el-isfehânî, *el-Müfredât*, “klm” md. ; Yusuf Şevki Yavuz, “Kelâm”, *DİA*, Ankara 2002, c. XXV, ss. 194-196.

vahiylar ve bunları içeren kitaplar indirip, ilk peygamber olarak Hz. Âdem'i seçtiğini⁵⁶ haber vermektedir.

Allah mütakellimdir. Nitekim O, peygamberlerine kitap indirmiş, bazı peygamberleri ile de konuşmuştur. Kelâm sıfatı Allah'ın zâtı ile kaim ve ezeldir. Konuşmak, kemâl sıfatlarından biri olduğu için her türlü kemâl sıfatları ile muttasıf bulunan Allah'ın onunla vasıflanması ve kelâmın zıddı olan konuşmamak ve dilsizliğin ondan nefyedilmesi gerekir.⁵⁷ Allah'ın kelâm sıfatı peygamberleri aracılığı ile gerçekleşir.

Kur'ân'da Allah'ın yarattıklarıyla konuştuğu açıkça ifade edilir. Hz. Mûsâ örneğinde olduğu gibi Allah insanlarla perde arkasından doğrudan doğruya konuştuğu gibi vahiy yoluyla veya elçi göndermek suretiyle de konuşmuştur.⁵⁸ Kelâm âlimleri, keyfiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürmekle birlikte Allah'ın kelâm sıfatı bulunduğu görüşünde birleşmişlerdir.⁵⁹ Peygamberlerin Allah ile yaratıkları arasında elçilik görevi ifa eden insanlar oldukları dikkate alınırsa onların getirip sundukları kelâmın kendilerine değil Allah'a ait olduğu anlaşılır. Allah'ın bu sıfatını tecelli ettirmesi peygamber göndermekle mümkün olur. Bu da peygamberlik müessesini gerekli kılar.

⁵⁶ Bakara 2/30, 37-38; Âli İmrân, 3/33.

⁵⁷ Şerafettin Gölçük, Süleyman Toprak, *Kelâm*, Tekin Dağıtım, 5. Baskı, Konya 2001, s. 221.

⁵⁸ A'râf 7/143; eş-Şûrâ 42/51.

⁵⁹ Kelâm sıfatı için bkz. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s.53-55; Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, c. II, s. 73 vd.; Cürçânî, *Şerh'ul-Mevâkıf*, c. II, s. 360 vd.; İbnu'l-Humâm, *Müsâyere*, s. 69 vd.; Şehristânî, *Nihâyetu'l-İkdâm*, s. 288 vd.; Âmidî, *Gâyetu'l-Merâm*, s. 88 vd.; Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, c. XIV, s. 228 vd.; İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, c. II, s. 112 vd.; Sırrı Girîdî, *Nakdu'l-Kelâm*, s. 119 vd.; Harpûtî, *Tenkîhu'l-Kelâm*, s. 212 vd..

5. Bi'set

Kur'ân'ın sıkça zikrettiği "ba's" sözlüklerde diriltme ve gönderme manalarına gelmektedir.⁶⁰ Ba's, bu manalarının yanında; ilhamda bulunma⁶¹, uykudan uyandırma⁶², bir şeyi bir şeye musallat kılma⁶³, peygamber gönderme⁶⁴, nasb ve tayinde bulunma⁶⁵ gibi anlamlarıyla da Kur'ân'da kullanılmıştır.⁶⁶ Hz. Muhammed'in bi'seti dâhil olmak üzere Kur'ân'da, Hz. Mûsâ hâriç,⁶⁷ adı geçen peygamberlerin bi'setine dair ayrıntılı bilgi verilmemektedir.⁶⁸

Kur'ân'da öldükten sonra dirilmeye ba's dendiği gibi, müşrik kavimlere peygamber gönderilmesine de ba's denilmesi ilginçtir. Hayatı yalnız dünya hayatından ibaret sanıp başka hayat kabul etmeyenler, başka bir ifadeyle gölgeleri gerçek sayarak yaşayanlar, aslında ölüdürler; işte Allah'ın onlara gönderdiği peygamberler onları diriltecek ilkelere gelirler ki, bu ilkelere sarılıp bağlananlar, gerçek hayatı bulmuş olurlar. Bu bakımdan peygamberlerin hayat veren ilkelere gönderilmiş olmaları, aynen ba's gibidir.⁶⁹

İbn Teymiye, risaleti âlemin ruhu, hayat ve nuruna benzetmiştir. Ruh, hayat ve nur olmadığı zaman âlemin salâhı

⁶⁰ Zemahşeri, *Esâsü'l-Belağa*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1989, s. 44; Râzî, *Muhtaru's-Sihâh*, s. 57; Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed, *el-Misbâhu'l-Munîr*, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut tsz., s. 52.

⁶¹ Mâide 5/31.

⁶² En'âm 6/60.

⁶³ İsrâ 17/5.

⁶⁴ Cum'a 62/2; Yusuf Şevki Yavuz, "Ba's", *DİA*, Ankara 1992, c. V, s. 98.

⁶⁵ Nisâ 4/35.

⁶⁶ Ba's kelimesinin içerdiği manalar ve Kur'anda verilen misaller için bkz. ed-Dameğani, Hüseyin, *İslâhu'l-Vucûh ve'n-Nezâir*, Daru'l ilm li'l-Melâyîn, Beyrut 1977, s.73.

⁶⁷ Tâha 20/11-24.

⁶⁸ Metin Yurdagür, *Âyet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ Allah'ın İsimleri*, ss. 170-174; Abdulgaffar Aslan, *İslam'da Peygamberlik ve Yalancı Peygamberlik Olgusu*, s. 32.

⁶⁹ Yener Öztürk, *Kur'an'da Ahiret*, Işık Yay., İstanbul 2001, s. 19.

mümkün olmadığı gibi dünya üzerine ve insan kalbine risâlet güneşi doğmadıkça da dünya ve insan ölü hükmündedir. Nitekim ona göre Allah, “ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?”⁷⁰ âyetiyle mü'minin daha önceki inkârı yüzünden bir anlamda ölü iken sonradan risâlet ruhu ve nuruyla diriltildiğine işaret etmiştir.⁷¹

Allah'ın isimlerinden birisi de Bâ'is (peygamber gönderen ve öldükten sonra diriltlen)'dir. Kur'an-ı Kerim'de O'nun uyarıcı ve müjdeleyen peygamber gönderdiği bildirilmiştir.⁷² Peygamberlik Allah'ın Bâis isminin âleme taalluk etmesi, insanlıkla bağ ve iletişim kurması demektir. Her ne kadar Esmâ-i Hüsnâ kitaplarında bu isim daha ağırlıklı olarak öldükten sonra diriltlen anlamına alınıyor ve bu yolda açıklamalar yapılıyorsa da, Bâis ismi peygamber gönderen anlamına da gelmektedir.⁷³ Çünkü Kur'an'da (be'ase-yeb'asü-ba'sün) fiili, öldükten sonra yaratmak anlamında Allah'a nisbet edildiği gibi⁷⁴ aynı fiil bi'set mastarıyla, peygamber göndermek anlamında⁷⁵ da O'na nisbet edilmektedir.

Sonuç

İlmiyle her şeyi kuşatan Allah, yaratıklarına sonsuz lutuf ve merhametinin gereği olarak insanları kendi yol göstericiliğinden mahrum bırakmamıştır. Zira insanların inanç ve davranış alanlarında bu yardım olmaksızın doğruya ulaşmaları imkânsızdır. Mâtürîdî'nin

⁷⁰ En'âm 6/122; eş-Şûrâ 45/52

⁷¹ İbn Teymiye, Takıyyuddin Ahmed b. Abdülhalim, *Mecmû'u fetâvâ*, (nşr.: er-Risaletü'l-Âmme li Şuûni'l-Haremeyni's-Şerifeyn), Riyad tsz., c. IX, ss. 93-94.

⁷² Bakara 2/87, 101, 119, 129, 151; Nisâ 4/79, 170; Mâide 5/15-16, 19, 32 Mü'min 40/23-24.

⁷³ A. Saim Kılavuz, *Ana Hatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâma Giriş*, ss. 235-236.

⁷⁴ Bkz.: Bakara 2/56; Hacc 22/7.

⁷⁵ Bkz.: Âl-i İmran, 3/164; Furkan, 25/41.

de sık sık temas ettiği üzere, Yüce Allah'ın şuurlu bir canlı olarak yarattığı insanı sorumlu tutmaması hikmetle bağdaşmadığı gibi, sorumlu kıldığı halde ona yol göstermemesi de, O'nun zikredilen isim ve sıfatları ile çelişecektir. Kelâmcıların çoğunluğu bu görüştedir.

Konuya her şeyden önce aklî imkân açısından yaklaşan kelâmcılara göre nübüvvet, hem ilâhî hem beşerî açıdan mümkündür. İlâhî açıdan mümkündür; çünkü Allah mürîd ve mütekellim olduğu gibi adâlet ve merhamet sahibidir. Bu sıfatlarını nübüvvet vasıtası ile tecellî ettirir ve bu sayede buyruklarını yaratıklarına iletir.

Kelâmcılar, nübüvvetin beşerî açıdan da gerekli olduğunu ifade ederler. Çünkü insanın bilgi edineceği iki vasıta söz konusudur: Bunlardan biri duyu diğeri ise akıldır. Ancak her iki kaynak da sınırlıdır. İnsan için vazgeçilmez bilgi kaynağı olan akıl, geçmiş ve geleceği kuşatabilen mutlak ve mükemmel bir kaynak değildir. İnsanı mutluluğu için gerekli olan bilgileri tek başına üretmez. Ürettiği doğru bilgilerin benimsenmesini sağlayacak manevi bir yaptırım gücüne de sahip değildir. Akıl yürütme gücüne rağmen insan, nefsanî ve dünyevî arzularına aşırı bağımlılığın tesiri ile yanlış hükümler verebilir, korkularının ve hırslarının etkisi ile aklî ve ruhî hastalıklara maruz kalabilir. İnsandaki akıl yürütme gücünü hataya düşmekten koruyacak mükemmel bir kaynağa ihtiyaç vardır ki bu da ilahi bilgi kaynağından başkası olamaz.

İnsan, yaratılıştan sahip kılındığı donanım sayesinde akıl yürüterek veya tabîî bir yönelişle Allah'ın varlığına fikren ulaşırsa bile; O'nun sıfatları, kulun yükümlülükleri ve ibadet tarzı, Allah-evren ve Allah-insan ilişkileri, insanın yaptıklarından hesaba çekileceği âhiret günü gibi konularda bilgi elde edemez. Bütün bunları ancak peygamberler vasıtasıyla öğrenebilir.

KAYNAKÇA

Aslan, Abdulgaffar, *İslam'da Peygamberlik ve Yalancı Peygamberlik Olgusu*, Araştırma Yay., Ankara 2009.

Abduh, Muhammed, *Risâletü't-tevhîd*, Beyrut 1985.

Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2007.

Akbulut, Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Birleşik Dağıtım, Ankara 1992.

Akçay, Mustafa, "Bir Kelâm Problemi Olarak Nübüvvetin İmkânı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 3, 2001, ss. 217-246.

Altıntaş, Ramazan, "Nass Karşısında Aklın Değersel Durumu", *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, 1/1, Ocak 2003, ss. 11-20.

....., *İslam'da Peygamber İnanç*, 15-17 Eylül 2006, Kelam Anabilim Dalları Sempozyumu Notları, İstanbul 2009.

Âmidî, Seyfeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Ebkâru'l-efkâr*, (nşr.: Ahmed Muhammed el-Mehdi) Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Kahire 2002.

Atay, Hüseyin, *İslam İnanç Esasları*, A. Ü. İ. F. Yay., Ankara 1961.

Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkahir b. Tahir, *el-fark Beynel-frak (Mezhepler Arasındaki Farklar)* (çev.: Ethem Ruhi Fığlalı), İstanbul 1979.

Bedevî, Abdurrahman, *Min Târihi'l-ilhâd fi'l-İslâm*, Kahire 1993.

Beyâzîzâde, *İşârâtü'l-merâm*, (nşr.: Yusuf Abdurrezzak), Kahire 1949.

Curcânî, Seyyid Şerif, *Şerhu'l-Mevâkıf*, Matbaa-i Amire, y.y. 1292 h.

Çelebi, İlyas, *İslam İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadı Abdulcebbar*, Rağbet Yay., İstanbul 2002.

....., *İslam'ın İnanç Esasları*, İSAM Yay., İstanbul 2010.

Dameğanî, Hüseyin, *İslâhu'l-Vucûh ve'n-Nezâir*, Daru'l ilm li'l-Melâyîn, Beyrut 1977.

Düzgün, Ş. Ali, *Allah Tabiat ve Tarih*, Lotus Yay., Ankara 2005.

....., *Nesefî ve İslam Filozoflarına Göre Allah-Âlem İlişkisi*, Akçağ Yay., Ankara 1998.

Esen, Muammer, *Kur'ân'da Peygamberlik*, Araştırma Yay., Ankara 2012.

Feyyûmi, Ahmed b. Muhammed, *el- Misbâhu'l- Munîr*, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, tsz..

Gölcük, Şerafettin, Toprak, Süleyman, *Kelâm*, Tekin Dağıtım, 5. Baskı, Konya 2001.

Görgün, Tahsin, "Nübüvvet: İnsanlığa Rahmet", *İslam'a Giriş Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar*, DİB Yay., Ankara 2007.

Harpûtî, Abdullatif, *Tenkîhu'l-Kelâm fi Akâid-i Ehli'l-İslam*, Dersaadet, y.y. 1330 h..

İbn Fûrek, Ebû Bekr, *Mücerredü'l-makâlalâtî's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'ârî*, Beyrut 1987.

İbnu'l-Humâm, Kemâl, *el-Musâyere*, Bulak 1317.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdu'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd*, Müessesetü'r-Risale, 27. bs., Beyrut 1994.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlü'd-Din Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut 1990.

İbnü'n-Nefis, *er-Risâletü'l-Kâmiliyye fi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, (nşr.: Abdulmun'im M. Ömer-Ahmed A. Hureydî), Kahire 1987.

İbn Teymiye, Takıyyuddin Ahmed b. Abdülhalim, *Mecmû'u fetâvâ*, (nşr.: er-Risaletü'l-Âmme li Şuûni'l-Haremeyni's-Şerifeyn), Riyad, tsz..

İsfehânî, Râgıb, *el-Müfredât*, Dâru Kahraman, İstanbul 1981.

İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm*, (I-II), İstanbul 1339 h..

Kâdî Abdülcebbâr, b. Ahmed Ebü'l-Hüseyn, *el-Muhtasar fi usûli'd-dîn*, Dârü'l-hilal, y.y. 1971.

Kalmahan, Erjan, *İmâm Mâtürîdî'de Peygamberlik*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

Karadaş, Cağfer, *Ana Hatlarıyla Kelâm Tarihi*, Ensar Yay., İstanbul 2013.

Kılavuz, Ahmet Saim, *Ana Hatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâma Giriş*, Ensar Yay., İstanbul 2010.

Kutluer, İlhan, "Berâhime'den İbn Sina'ya Nübüvvetin İnkâr ve İspatı", *Akıl ve İtikad* içinde İz Yay., İstanbul 1998.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Kitabü't-tevhid*, (thk.: Fethullah Huleyf) Beyrut 1970.

Mustafa Sabri, *Mevkifu'l-Akl ve'l-İlm*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul 1950.

Nesefî, Ebu'l-Muîn, *Tebziratü'l-edille*, I-II (tahk.: C. Selame) Dımeşk 1990.

Öztürk, Yener, *Kur'ân'da Ahiret*, Işık Yay., İstanbul 2001.

Râzi, Muhammed b. Ebi Bekr, *Muhtaru's-Sıhah*, Dâru'l-Kitâbi'l Arabî, Beyrut 1967.

Râzî, Ebû Bekr, "Ebû Bekr er-Râzî ile Ebû Hatim er-Râzî Arasında Geçen Tartışma", *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri*, (haz.: Mahmut Kaya), Klasik, İstanbul 2003.

Râzi, Muhammed b. Hüseyin Fahreddin, *Kelâma Giriş-el-Muhassal*, (çev.: Hüseyin Atay), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

Sâbûnî, Nureddin, *Mâtürîdiyye Akâidi*, (trc.: Bekir Topaloğlu) Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1979.

Semerkindî, Ebû Seleme Muhammed b. Muhammed, *Cümelü usulî'd-dîn, Ebû Seleme es-Semerkindî ve Akâid Risâlesi içinde*, (haz.: A. Saim Kılavuz), Emek Matbaası, İstanbul 1989.

Sırrı Giridî, *Nakdu'l-Kelâm*, Kostantiniyye 1303 h..

Şehristânî, *Nihâyetu'l-İkdâm fî İlmi'l-Kelâm*, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat tsz..

Tahanevî, Muhammed Ali, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Fünûn*, Kahraman Yay., İst. 1994.

Taftâzanî, *Kelâm İlmi ve İslam Akâidi -Şerhu'l Akâid-*, (haz.: Süleyman Uludağ), Dergah Yay.,y.y. 1999.

....., *Şerhu'l-Mekâsîd*, İstanbul 1305.

Topaloğlu, Bekir, “Ebu Mansûr el-Mâtürîdî’nin Kelâmî Görüşleri”, *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik-Tarihi Arka planı, Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Mâtürîdîlik Mezhebi*, (haz.: Sönmez Kutlu), Kitabiyat Yay., Ankara 2003.

....., “Allah” *DİA*, c. II, İstanbul 1989.

Tümer, Günay “Brahmanizm”, *DİA*, c. VI, İstanbul 1992.

Yavuz, Salih Sabri, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yay., İstanbul 1998.

Yavuz, Yusuf Şevki, “İrâde”, *DİA*, c. XXII, İstanbul 2000.

....., “Kelam”, *DİA*, c. XXV, Ankara 2002.

....., “Nübüvvet”, *DİA*, c. XXXIII, İstanbul 2007.

....., “Ba’s”, *DİA*, c. V, Ankara 1992.

Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1978.

Yurdağür, Metin, *Âyet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ Allah’ın İsimleri*, Marifet Yay., İstanbul 1996.

Zemahşerî, Ebû Kâsım Cârullah, *Esâsü’l-Belâğa*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1989.